

Dr. Edna KLIMENTIĆ

**ANTROPONIMIJSKI OBRASCI ZA IMENOVANJE ŽENA I
MUŠKARACA U NARODNIM PJESMAMA¹ ZABILJEŽENIM U
TEŠANJSKOME KRAJU**

Sažetak:

U radu se analiziraju strukturne osobine muških i ženskih imena ekscerpiranih iz rukopisne zbirke narodnih pjesama koje su zabilježene na tešanjškome terenu. Strukturne osobine imena porede se sa stanjem u jeziku danas u pogledu imenovanja.

Ključne riječi: antroponimi, struktura, narodne pjesme, tešanjški kraj

1. Vrlo je interesantna potreba narodnih pjevača da imenuju protagoniste, mjesta događanja, uže lokalitete i sl. Ta je potreba, najvjerojatnije, proizišla iz cilja i namjene narodne poezije koja je, osim zabave, trebala i

¹Izvor za ovaj rad uzet je iz doktorske disertacije odbranjene u maju 2015. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli pod naslovom *Jezik i dijalekatska baza narodnih pjesama iz rukopisne zbirke Saliha Mešića*. Doktorska disertacija rađena je pod mentorstvom prof. dr. Refika Bulića.

da pouči i pruži adekvatnu informaciju. Da bi recipijenti vjerovali u određenu informaciju, pjevači i kazivači moraju je personificirati, apstraktne likove oslikati tako da ih recipijenti vide, identificiraju se s njima, da ih razumiju i sl. Otud toliko imena u narodnim pjesmama. Ta imena ne moraju nužno biti stvarna imena osoba o kojim pjevaju. Ne možemo znati da li je u trenutku pjevanja izmišljena sama radnja, priča ili su to možda imena protagonista, da li je sve istinito ili je narodni pjevač „pustio mašti na volju”. Bez obzira na sve to antroponimi su važno područje istraživanja koje otkriva kulturna i religijska opredjeljenja, društvene prilike vremena u kojem su zabilježene pjesme nastale.

1.1. Antroponimi ekscerpirani iz rukopisne zbirke narodnih pjesama koju je na tešanjškome terenu zabilježio Salih Mešić¹ dominantno su orijentalnog porijekla i islamske provenijencije. Ima među imenima i starih slavenskih imena, a u nekim se pjesmama navode i kršćanska imena različitog porijekla. Imena se u analiziranim pjesmama najčešće navode uz prezimena, ali su za potrebe ovoga rada izdvojena samo muška i ženska imena. Sva ekscerpirana imena idu u sferu općeupotrebnih i zabilježio ih je Ismet Smailović (1990) u knjizi *Muslimanska imena orijentalnog porijekla*, pa se ovaj rad neće baviti njihovim značenjima.

2. Muška imena orijentalnoga porijekla potvrđena u zbirci ukazuju na tri različita strukturna modela. Jedna od dominantnih karakteristika vezanih za muška imena potvrđena u analiziranoj zbirci jeste pojava srastanja

¹Rukopisna zbirka Saliha Mešića nastajala je na terenu Tešnja i okoline početkom dvadesetoga stoljeća. Zbirka ima 314 pjesama, počinje rednim brojem 5 i završava rednim brojem 318, s tim da posljednja pjesma u zbirci nije potpuna. Pjesme su uglavnom lirske i epsko – lirske, a Salih Mešić ih je uglavnom bilježio od žena na terenu Tešnja. Značajan dio pjesama zabilježio je od svoje majke Dilfe i od Azre Pobrić.

titule sa osnovnim imenom. Ta titula ukazuje na društveni položaj nositelja imena u određenoj zajednici. Ovako strukturirana imena uglavnom nisu porijeklom samo iz jednoga orijentalnoga jezika već su arapsko-turskoga porijekla.²

Strukturu *muško ime + titula (aga, beg, paša)* imaju sljedeća imena:

Ahmeraga (88), *Alaga* (85, 134, 241, 263), *Alajbeg* (90, 208), *Alibeg* (56, 73, 171, 172, 255, 273), *Alipaša* (292), *Avdaga* (7), *Bećirbeg* (155, 258), *Behlulaga* (6), *Biserbeg* (298), *Bojaga* (113, 176), *Ćejvanaga* (24), *Dervišefendija* (15), *Dervišbeg* (15), *Džaferbeg* (21, 140), *Eminaga* (219), *Ganibeg* (131, 208), *Gjonlaga* (278), *Halilaga* (65, 151), *Halilbeg* (15), *Hasanaga* (13, 14, 25, 99, 153, 155, 162, 167, 170, 183, 184, 187, 190, 191, 259, 277, 293, 294, 307, 312), *Hasanbeg* (246), *Hasanpaša* (308), *Jusufaga* (213), *Jusuḡbeg* (227), *Latifaga* (76), *Mehmedaga* (99), *Mehmedbeg* (23, 207), *Memaga* (11), *Muharembeg* (192), *Mujaga* (149, 179, 228, 271), *Mustajbeg* (10, 61, 130, 179, 180), *Nurbeg* (27), *Omeraga* (9, 11), *Omerbeg* (314), *Osmanaga* (11, 241), *Osmanbeg* (12, 23, 45, 234), *Rahman paša* (261), *Salihaga* (10, 94, 130, 318), *Sejdinbeg* (138), *Selimaga* (79), *Šaćirbeg* (148), *Šahin* (229), *Šećerbeg* (165), *Šehaga* (7).

Danas u Bosni i Hercegovini titule *beg* i *aga* nemaju više istu frekvenciju i značaj za društvenu zajednicu pa ih stvarna imena više ne sadrže. Njihova se upotrebnost ogleda uglavnom u sposobnostima da

² „Priličan broj muslimanskih imena po svome etimološkom porijeklu ne pripada samo jednom orijentalnom jeziku. To su obično složena imena, čiji jedan dio potječe iz jednog, a drugi iz drugog jezika. Tako je npr. u imenima: *Alaga*, *Abdaga*, *Fazlaga*, *Hadžaga*, *Hajraga*, *Hasaga*, *Husaga*, *Nuraga* i sl. prvi dio iz arapskog, a drugi dio (-aga) iz turskog jezika. To su, dakle, imena arapsko – turskoga porijekla” (Smailović 1990: 83).

iskazu pozitivnu ili negativnu konotaciju³ u razgovornom stilu i tako stilski markiraju određeni izraz.

2.1. U drugu grupu ekscerpiranih primjera svrstana su imena nastala srastanjem orijentalne osnove i nastavka:

Alija (19, 24, 27, 138, 176, 200, 231, 233, 239, 245), *Aljo* (112, 124, 200, 233, 284), *Avdo* (7, 172), *Began* (238), *Bego* (8, 15, 18, 74, 152, 267), *Gizdar* (208), *Hajdar* (13), *Hasan* (244, 245, 286), *Haso* (280, 286) *Husein* (8, 57, 90, 151, 274, 315), *Ibrahim* (307), *Ibro* (32, 307), *Jusuf* (88, 243), *Mehemed* (256, 263), *Mehmed* (265, 277, 285), *Meho* (263, 283, 295), *Muhammed* (14, 131, 140, 169, 171, 197, 234), *Mujo*⁴ (22, 29, 44, 58, 63, 74, 113, 123, 135, 138, 182, 183, 188, 189, 211, 231, 232, 245, 248, 249, 251, 275, 302, 306, 316), *Mušo* (271), *Omer* (39, 314), *Osman* (5, 190, 261), *Osmo* (296), *Salih* (62), *Salko* (97, 188, 271), *Sefer* (103), *Smajo* (85), *Sulejman* (76, 188, 211, 243), *Zahir* (6, 7), *Zaim* (212), *Zuko* (96).

2.2. Trećoj strukturnoj grupi pripadaju i neki oblici muških imena koji svojim oblikom upućuju na to da je riječ o nadimcima:

Ahmo (51, 304), *Ale* (239), *Aljo* (112, 124, 200, 233, 284), *Avdo* (7, 172), *Haso* (280, 286), *Ibro* (32, 307), *Meho* (263, 283, 295), *Mujo* (22, 29, 44, 58, 63, 74, 113, 123, 135, 138, 182, 183, 188, 189, 211, 231, 232, 245,

³U govoru Tuzle i okoline nerijetko se čuju izrazi tipa *Majkin beg*, *Nenin paša*, *Ljubi majka pašu svoga*, ali i izrazi u kojim su ove nekadašnje titule negativno konotirane: *Zavalio se u fotelju kao paša* (kolokvijalno).

⁴Ismet Smailović za ime *Mujo*, uz objašnjenje da je to muško ime, navodi i da je hipokoristik od imena *Mustafa* (I. Smailović 1990: 368).

248, 249, 251, 275, 302, 306, 316), *Mušo* (271), *Osmo* (296), *Salko* (97, 188, 271), *Smajo* (85), *Zuko* (96).

Ova se skraćivanja uklapaju u sveukupni onomastički ambijent na prostoru Bosne i Hercegovine. Pojavu je uočio i Evlija Čelebija pa je pišući o Bosni 1660. godine zapisao: „Narod u ovoj zemlji svoja imena izgovara skraćeno, pa mjesto Mehmed kaže Meho, mjesto Ahmed - Ahmo, Šaban - Šabo, Ibrahim - Ibro, Zulfikar - Zuko, Hasan - Haso, Husein - Huso, Sulejman - Suljo, Ramadan - Ramo, Alija - Aljo.” (E. Čelebija 1957: 131). U pjesmama iz kojih su ovi oblici ekscerpirani nisu pronađeni puni oblici imena pa je zapravo pitanje da li su ovo nadimci ili prava imena. Neki od ekscerpiranih oblika nadimaka danas se više ne osjećaju nadimcima jer su izgubili hipokorističnu obojenost i osjećaju se kao pravi antroponimi. Tako je danas *Mujo* uobičajeno i vrlo frekventno muško ime.

2.3. Pored imena orijentalnog porijekla potvrđena su i imena kršćanske provenijencije porijeklom iz starohebrejskoga jezika: *Ivan* (81), *Jovan* (88) i *Ivo* (81).

2.4. Najčešće spominjana muška imena u zbirci su *Hasanaga* (u dvadeset pjesama) i *Mujo* (u dvadeset pet pjesama). Od ostalih tvorbenih odlika za muška imena može se zaključiti da se ona mogu završavati nekim od vokala (-a, -o) ili suglasnikom. Muška imena imaju tzv. bosansku promjenu pa je u genitivu nastavak -e umjesto -a. Dakle, sva muška imena na samoglasnik mijenjaju se po principu: *Mujo*, *Muje*, *Muji...*/ *Alija*, *Alije*, *Aliji...* sa nastavkom -e u genitivu singulara:

„U *Alije* nigdi ništa nejma” (27), „a viš *Muje* vinova lozica” (123).

Muška imena na suglasnik mijenjaju se kao imenice *a*-vrste:

„Pita care nejakoga *Jusufa*” (243), „Proj se sine Hane *Halilbega*” (15).

2.5. Jedno od općih mjesta u zbirci je upotreba vokativa umjesto nominativa u imenovanju:

„Ali nehtje *Behlulaginice*” (6), „Odkud meni Careviću *Mujo*” (29), Vino pije Džinić *Muhamede*” (197), „Al moj brato *beže Mehmedbeže*” (207), „Govorio *beže Ganibeže*” (208), „Onda veli *beže Ganibeže*” (208), „*Pripade* se *beže Biserbeže*” (298).

Mogući su i genitivi umjesto akuzativa: „*Dovikuje* seka *Behlulage*” (6)⁵.

3. I među ženskim imenima u zbirci dominiraju ona orijentalnoga porijekla i islamske provenijencije, ali ima i nekoliko primjera iz kršćanske tradicije. Evidentne su i neke strukturne razlike. Ženskim imenima se također pripajaju statusni termini: *Adem-kada* (14), *Zilkaduna* (99).

„Vezak vezla *Adem-kada*

„Molio se aga Mehmedaga

⁵Upotreba genitiva umjesto akuzativa nije svojstvena samo imenima. Pojava je potvrđena i za druge imenice: čekam *babe* (66), nepravi *jada golema* (71), da ne nose *šiše* (78), išće *blagoslova* (92), ja ne gledam *veza* (96), čuvaj *Stolca*, pazi *Počitelja* (110), nejmam *majke* (125).

Starja nevjesta,	Nevjestici Hasanaginici:
Sav je gjergef pokapala,	Pros' mi svoju <i>Zilkadunu</i> mladu
Biser suzama.” (14)	Il' <i>Zilkadu</i> il' Zildžihu...” (99)

U obje pjesme imenu je dodana imenica *kada/kaduna*. Ova se imenica u *Rječniku bosanskoga jezika* tumači kao riječ turskoga porijekla sa značenjima *gospođa, dobra domaćica, kućanica* (2010: 479). U Škaljićevom rječniku *kada* ili *kaduna* ima značenje „gospođa, ugledna žena” (Škaljić 1989: 379). Navedena značenja ukazuju na status ovih žena neovisno o njihovim muževima koji su age (*Hasanaga*, 14; *Mehmedaga*, 99).

3.1. U analiziranim pjesmama je specifičan način imenovanja žena koje u tom procesu gube vlastiti identitet i prepoznaju se samo kao supruge. Ovakav način imenovanja sastoji se iz četiri dijela: *osnova muškog imena* + *titula (beg, aga)* + *-ov / ev + ica*:

Alibegovica (56, 46, 171, 172, 255), *Bajrambegovica* (85), *Bećirbegovica* (17, 258), *Behlulaginica* (6, 7), *Biserbegovica* (264, 298), *Ćejvanaginica* (24), *Defterdarovica* (293), *Džaferbegovica* (21), *Ganibegovica* (131, 208), *Hasanaginica* (99, 146, 162, 183, 184, 195, 259, 292, 293, 294), *Isajbegovica* (126), *Mehmedbegovica* (166, 207), *Mustajbegovica* (161).

U samoj strukturi uočavaju se i neke etimološke karakteristike. Muško ime najčešće je arapskoga porijekla, titule su iz turskoga jezika, a nastavci

su slavenski⁶. Navedeni primjeri ukazuju na pojavu da žena, pored izgubljenog prezimena, udajom gubi i vlastito ime koje biva zamijenjeno imenom njenoga supruga.

U zbirci nisu potvrđena imena udatih žena čiji muževi nemaju titule, što bi moglo značiti da su i pjesme nastajale u vezi sa osobama koje u određenoj sredini uživaju neki ugled.

3.2. Na drugoj strani prepoznaju se imena djevojaka sa osnovom preuzetom iz nekog od orijentalnih jezika i gramatičkim nastavkom:

Ajkuna (88, 249, 258, 313), *Ajša* (175), *Altuna* (81), *Bahtija* (154), *Begzada* (17, 213), *Ćima* (316), *Devla* (96), *Džehva* (267), *Ema* (148), *Emina* (98, 162), *Fatija* (13, 45, 58, 155), *Fatima* (184), *Gjanbegija* (156), *Hajrija* (231), *Hanka* (12, 50, 90, 147, 258, 302, 305, 318), *Hana* (15), *Kademlija* (86), *Mejra* (17, 19, 61, 126, 189, 250), *Mulija* (179), *Paša* (96), *Sehvinaza* (29), *Sija* (206), *Umihana* (48, 84, 190).

3.3. I među ženskim imenima ima primjera koji su oblikom nadimci:

Ajka (8, 23, 51, 103, 113, 123, 132, 155, 176, 239, 251, 258, 280, 313), *Fata* (26, 66, 77, 109, 155, 187, 191, 228, 232, 286, 300),

⁶Ovakav način imenovanja žena i danas je prisutan u Bosni i Hercegovini. Pod imenima svojih muževa prepoznaju se najčešće žene domaćice (Munibov'ca, Redžinica, Beginica, Salihov'ca...u Gornjoj Tuzli).

aza (29), *Nefa* (108), *Niza* (200), *Safa* (87), *Sija* (45), *Zejna* (131), *Zilka* (167).⁷

Sva ova ženska nadimačka imena u zbirci su zapravo djevojačka imena. Hipokorističan ton tih imena pojačava mladalačku ushićenost:

„Čuvala *ih* l'jepa *Ajka*” (251), „Pjevaj *Fato*, još ove godine” (300), „Nisam *Fato* ti mi živa bila” (58), „To je *Zilki* vrlo mučno bilo” (167), „Dok je lepe *Zejne* na Novome” (131), „Lepa Hanka i još ljepša *Ajka*” (258), „*Ajka* babu poljubi u ruku” (239)...

3.4. Imena *Zlata* (187, 208) i *Zlatija* (208) nisu orijentalnoga porijekla. Ta su imena naslijeđe iz predislamskoga vremena u vezi sa njegovanjem kulta prema boginji Zlatni: „Kult Zlatne kao da je bio toliko jak, da je kod bosanskih Muslimana sve do danas ostalo jedno od rijetkih imena na narodnom jeziku ime Zlatija ili Zlatka” (M. Hadžijahić 1973: 43).

3.5. Ekscerpirani su i primjeri kršćanskih ženskih imena: *Angjelija* (130), *Anica* (267), *Anka* (287), *Jagoda* (165), *Janja* (211), *Jefa* (267), *Lucija* (267), *Savka* (267), *Smiljanka* (287). Osnova ovih imena preuzeta je iz latinskoga ili grčkoga jezika.

3.6. Najčešće se u zbirci koriste imena *Ajka* (u četrnaest pjesama), *Fata* (u jedanaest pjesama) te *Hasanaginica* (u deset pjesama). Sva potvrđena

⁷Iako za to nema potvrda u zbirci možemo pretpostaviti da je *Ajka* skraćeno ime za *Ajkuna*, a *Fata* za *Fatima* ili *Fatija*. *Nefa* je kraći oblik od imena *Nefija*, *Niza* od *Nizama*.

ženska imena imaju nastavak *-a* u nominativu (*Ajkuna* 239, 249, *Ajka* 251, *Alibegovica* 255) i promjenu po *e*-vrsti imenica:

„Veće pamet *Fatije* djevojke” (45), „Dok je lepe *Zejne* na Novome” (131), „I lijepe *Savke* Samardžića” (267).

4. Analiza muških i ženskih imena u narodnim pjesmama zabilježenim na terenu Tešnja pokazala je da je proces imenovanja u narodnim pjesmama veoma važan proces i da je zanemariv broj narodnih pjesama bez imena. Analizom su utvrđena po tri osnovna strukturna obrasca po kojim nastaju muška i ženska imena. Utvrđeno je da muška imena sa nazivima titula u sastavu danas više nisu u upotrebi jer su nestali uvjeti za upotrebu ovih titula u stvarnim imenima. Danas se ove titule koriste više kao stilski markirana sredstva. Sva ekscerpirana imena uglavnom su orijentalnoga porijekla, uz rijetke primjere kršćanskih imena. Muška imena na suglasnik mijenjaju se kao imenice *a* - vrste, a imena na samoglasnik imaju tzv. *bosansku promjenu*. Za ženska imena utvrđena je nominacija po ugledu na patrijarhalno uređena društva u kojim žena udajom u potpunosti gubi svoj djevojački identitet, što se vidi i u načinu imenovanja. Imena djevojaka su stvarna imena, nerijetko i hipokoristična. Sva ženska imena u nominativu singulara imaju nastavak *-a* i mijenjaju se kao imenice *e*-vrste.

ANTHROPONYMIC FORMS FOR WOMEN'S AND MEN'S PERSONAL NAMES IN FOLK SONGS REGISTERED IN TESANJ AREA

Abstract:

This paper analyzes the structural characteristics of male and female names confirmed in the manuscript collection of folk songs that were recorded in Tešanj area. Structural features of names are compared with the situation in the today's language.

Key words: anthroponyms, structure, folk songs, Tešanj area

Literatura:

- Bulić, Refik (2001), *Bosanski jezik: jezičko - pravopisni priručnik za učenike osnovnih i srednjih škola*, Bosanska riječ, Tuzla
- Čelebija, Evlija (1954), *Putopis: odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Knj. I, Svjetlost, Sarajevo.
- Hadžijahić, Muhamed (1973), *Predislamski elementi u kulturi bosanskih Muslimana*, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka i Institut za društvena istraživanja, Sarajevo.
- Halilović, Senahid; Ismail Palić; Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Smailović, Ismet (1990), *Muslimanska imena orijentalnog porijekla Bosne i Hercegovine*, Mešihat Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Škaljić, Abdulah (1989), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo